

Agata Surówka

Turystyczne walory krajoznawcze Polski Wschodniej

Ekonomiczne Problemy Usług nr 52, 401-413

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AGATA SURÓWKA

Politechnika Rzeszowska

TURYSTYCZNE WALORY KRAJOZNAWCZE POLSKI WSCHODNIEJ

Wprowadzenie

Podstawę atrakcyjności turystycznej obszaru stanowią walory turystyczne. Szczególnego znaczenia nabiera to na obszarach słabiej rozwiniętych przemysłowo, gdzie dla wzmocnienia pozycji konkurencyjnej ważne jest właściwe wykorzystanie czynników endogenicznych. Przykładem takiego regionu jest Polska Wschodnia¹. Należy podkreślić również fakt, że jest ona obszarem atrakcyjnym turystycznie, ale jednocześnie cieszy się niskim zainteresowaniem ze strony turystów. Jedną z przyczyn jest słaba promocja tego regionu. W artykule przedstawione zostaną wybrane turystyczne walory krajoznawcze² Polski Wschodniej. Niniejsze opracowanie jest kontynuacją badań³ prowadzonych na tym obszarze w zakresie konkurencyjności i innowacyjności, jak również atrakcyjności i infrastruktury turystycznej Polski

¹ Polska Wschodnia obejmuje pięć województw: podlaskie, podkarpackie, lubelskie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie. Zostały one objęte specjalnym programem *Rozwój Polski Wschodniej na lata 2007–2013* z uwagi na niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego oraz niską konkurencyjność tego obszaru.

² Z uwagi na ograniczone ramy opracowania scharakteryzowane zostaną tylko wybrane walory krajoznawcze. Pozostałe rodzaje walorów Polski Wschodniej staną się przedmiotem dalszych badań.

³ Zob. A. Surówka, *Badanie atrakcyjności turystycznej powiatów Polski Wschodniej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 471, t. 2, Szczecin 2007, s. 327–337; A. Surówka, *Analiza porównawcza infrastruktury turystycznej w województwach ogółem i Polski Wschodniej*, „Handel Wewnętrzny”, wydanie specjalne, listopad 2009, Oficyna Wydawnicza A&Z, Warszawa 2009, s. 307–316; A. Surówka, *Badanie zróżnicowania województw pod względem innowacyjności za pomocą wybranych metod taksonomicznych*, w: J. Dziechciarz, *Ekonometria 20. Zastosowania metod ilościowych*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 1195, Wrocław 2008, s. 150–161.

Wschodniej. Zastosowane zostaną liczne odwołania do stron internetowych, z uwagi na dobrą i wygodną dostępność tego źródła informacji.

1. Pojęcie walorów i ich klasyfikacja w świetle literatury - wybrane zagadnienia

Zdaniem niektórych autorów⁴ walory turystyczne to dobra stworzone przez naturę (czyli specyficzne elementy i cechy środowiska przyrodniczego) lub powstałe w wyniku działalności człowieka (specyficzne przejawy tej działalności), które wywołują zainteresowanie turystów, a tym samym stanowią podstawę rozwoju zjawisk turystycznych. Podobnie zagadnienie to ujmują autorzy⁵, według których dobra turystyczne to specyficzne cechy i elementy środowiska naturalnego oraz przejawy działalności człowieka, które są przedmiotem zainteresowania turystów. Zdaniem innego autora⁶ pod pojęciem walorów turystycznych rozumie się najczęściej pewne cechy środowiska geograficznego, które mogą stanowić podstawę rozwoju zjawisk turystycznych. Według tak rozumianego pojęcia, walorem turystycznym⁷ może być nie tylko krajobraz, właściwości lecznicze klimatu, czyste wody, plaże, długo zalegający śnieg na eksponowanych stokach czy zabytki architektury, ale także cisza, spokój, uprzejmość mieszkańców, rozrywki, wysoki poziom usług itp. Walory turystyczne (miejsowości, szlaku czy regionu) definiowane są również⁸ jako zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które wspólnie lub każde z osobna są przedmiotem zainteresowania turysty i składają się na atrakcyjność turystyczną regionu czy miejscowości. W literaturze walory turystyczne są różnie klasyfikowane. Najczęściej spotykany jest ich podział za względu na kryterium genezy i funkcjonalne. Według pierwszego (genezy) walory turystyczne dzielimy na: przyrodnicze (środowiska naturalnego) i pozaprzyrodnicze (kulturowe, antropogeniczne). Jeśli klasyfikujemy ze względu na kryterium funkcjonalne, wówczas wyróżniamy następujące walory: wypoczynkowe, krajoznawcze i specjalistyczne. W artykule przedmiotem zainteresowania staną się tylko walory krajoznawcze, z uwagi na fakt, że przegląd literatury wskazuje na słabe

⁴ *Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych*, red. B. Poskrobko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2005, s. 25; W. Karpowski, *Geografia turystyczna*, Zakład Wydawniczy DrukTur, Warszawa 2004, s. 25.

⁵ *Marketing usług turystycznych*, red. A. Panasiuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 212; W. Karpowski, *Geografia...*, *op.cit.*, s. 71; *Kompendium wiedzy o turystyce*, red. G. Gołębski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 2002, s. 62–63.

⁶ Z. Kruczek, *Polska – geografia atrakcji turystycznych*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2005, s. 278–279.

⁷ Por. J. Suprewicz, *Socjologia turystyki*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej w Lublinie, Lublin 2005, s. 306–307.

⁸ J. Warszzyńska, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1979, s. 28.

zainteresowanie nimi. Na ogół traktowane są one jako element uzupełniający. Walory krajoznawcze obejmują zarówno walory środowiska przyrodniczego (charakterystyczne zespoły krajoznawcze i osobliwości przyrodnicze, przyrodniczo-geograficzne i klimatyczne), jak i walory kulturowe⁹. W związku z tym dość często w literaturze dzielone są w następujący sposób: na walory środowiska przyrodniczego, dóbr kultury, tradycyjnej kultury ludowej oraz historii najnowszej i osiągnięć człowieka. Według jednej z definicji to walory przyrodnicze i kulturowe kształtujące bardzo harmonijny krajobraz. W literaturze geograficznej¹⁰ walory krajoznawcze najczęściej są definiowane jako obiekt materialny lub przejaw kultury duchowej, stanowiący przedmiot zainteresowania turysty.

2. Charakterystyka krajoznawczych walorów turystycznych w województwach Polski Wschodniej

2.1. Ważniejsze krajoznawcze walory turystyczne Polski Wschodniej

Wśród różnorodnych walorów turystycznych Polski Wschodniej dużym zainteresowaniem cieszą się skanseny, które gromadzą dużą ilość obiektów budownictwa wiejskiego. W literaturze funkcjonują one także pod takimi nazwami, jak: park etnograficzny, muzeum wsi czy muzeum budownictwa ludowego. W skansenach zgrupowana jest w jednym miejscu kultura jednego czy kilku regionów, które reprezentują kulturę wybranych grup etnograficznych. Wybrane muzea etnograficzne znajdujące się na terenie Polski Wschodniej zostały zestawione w tabeli 1.

⁹ Zarządzanie turystyką na obszarach..., *op.cit.*, s. 26–27, E. Pałka, *Uwarunkowania i kierunki rozwoju agroturystyki na Kielecczyźnie*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2004, s. 126–127.

¹⁰ A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 88–89; S. Kuśmierski, *Marketing turystyczny regionu*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania i Administracji Akademii Świętokrzyskiej im. J. Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2003, s. 66–67.

Tabela 1

Muzea etnograficzne, skanseny i ośrodki twórczości ludowej w Polsce Wschodniej

Województwo	Obiekt (miejsowość)
podlaskie	Białostockie Muzeum Wsi (Białystok) ¹¹ , Muzeum Rolnictwa im. K. Kluka (Ciechanowiec), Skansen Kurpiowski im. A. Chętnika (Nowogród).
lubelskie	Muzeum Rzemiosł Ludowych (Biłgoraj), Muzeum Wsi Lubelskiej (Lublin)
podkarpackie	Muzeum Budownictwa Ludowego (Sanok), Muzeum Kultury Ludowej (Kolbuszowa).
warmińsko-mazurskie	Muzeum Budownictwa Ludowego (Olsztynek), Muzeum Wsi Kieleckiej (Tokarnia).

Źródło: opracowanie własne.

Na terenie Polski Wschodniej znajduje się również Ogród Botaniczny Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie¹². Można tu obejrzeć blisko 6500 gatunków i odmian roślin z całego świata, zestawionych w różnych działach botanicznych i kolekcjach. Pięknie rzeźbiony teren ze starym założeniem dworsko-parkowym, później zdrojowym, duża powierzchnia wody (1,5 ha) i śpiewy ptaków wraz z szumiącymi potokami czynią to miejsce atrakcyjnym dla turystów szukających ciszy i spokoju. Na terenie Polski Wschodniej znajdują się również ciekawe osobliwości flory i fauny. Jedną z nich jest słynny Dąb Bartek czy Dąb Bażyńskiego. Atrakcją jest również rezerwat pokazowy żubrów i tarpanów w Białowieży. Podobnego typu rezerwat można znaleźć w Popielnie. Polska Wschodnia posiada wiele interesujących walorów krajoznawczych. Uzasadnieniem tego stwierdzenia jest tabela 2, która zawiera zestawienie ważniejszych z nich¹³.

2.2. Parki krajobrazowe Polski Wschodniej

Na terenie Polski możemy znaleźć również liczne parki narodowe i krajobrazowe. Zostały one przedstawione na rysunku 1.

¹¹ W nawiasach okrągłych podano miejscowości, gdzie znajdują się wyszczególnione walory Polski Wschodniej.

¹² <http://www.garden.umcs.lublin.pl>.

¹³ W tabeli 2 wyszczególnione zostały tylko ważniejsze walory krajoznawcze, z uwagi na założony cel oraz ograniczoną objętość artykułu. Wybrane walory zostaną opisane w kolejnych podrozdziałach tego artykułu.

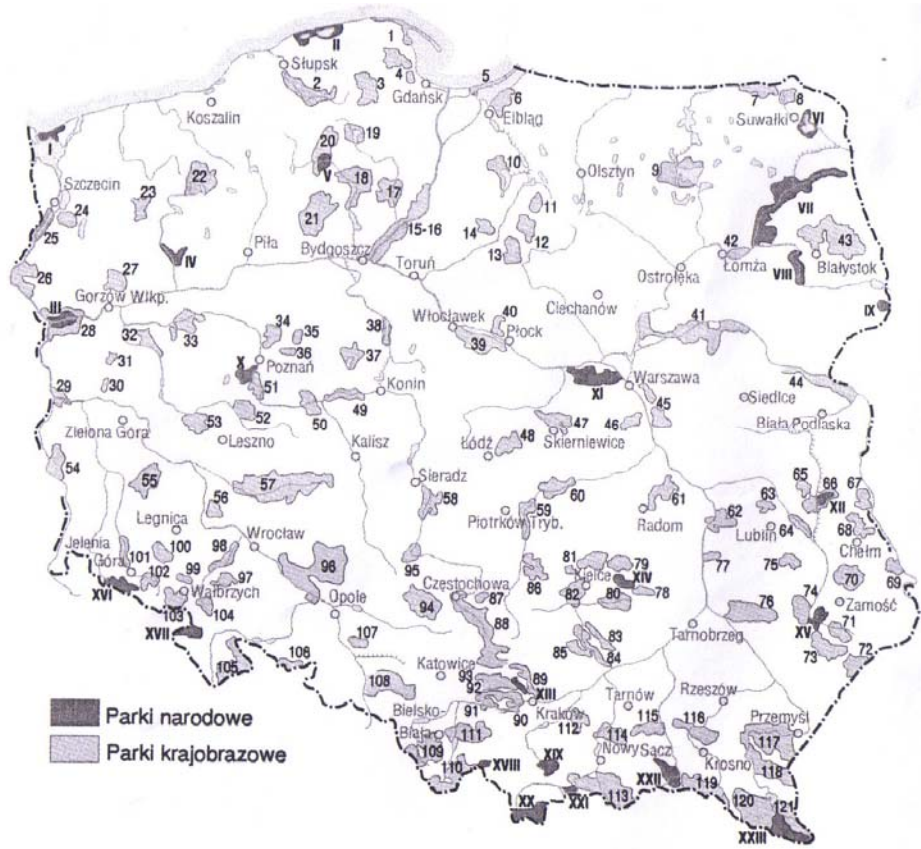
Tabela 2

Ważniejsze walory krajoznawcze Polski Wschodniej

Rodzaj waloru	Nazwa (miejsowość)
WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE	
A ¹⁴	Muzeum-Zamek (Baranów Sandomierski), Muzeum-Zamek (Łańcut), Muzeum Ziemi Przemyskiej (Przemyśl), Muzeum-Zespół Pałacowo-Parkowy (Przeworsk), Muzeum Okręgowe (Rzeszów), Muzeum Historyczne (Sanok)
B	Muzeum Marii Konopnickiej (Żarnowiec)
C	Muzeum Powozów i Muzeum Gorzelnictwa (Łańcut)
D	Muzeum Historyczne - Pałac w Dukli (Dukla), system fortów wokół miasta (Przemyśl)
F	Muzeum Skansen Przemysłu Naftowego (Bóbrka)
WOJEWÓDZTWO PODLASKIE	
A	Muzeum Podlaskie (Białystok), Muzeum Wnętrz Pałacowych (Choroszcz)
F	Muzeum rolnictwa im. J.K. Kluka (Ciechanowiec), śluzą na Kanale Augustowskim (Mikaszówka), śluzą Przewież na Kanale Augustowskim (Studzieniczna)
WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE	
A	Muzeum Narodowe (Kielce), Muzeum Okręgowe i Muzeum Diecezjalne Sztuki Kościelnej (Sandomierz)
B	Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego (Kielce), Muzeum Henryka Sienkiewicza (Oblęgorek)
C	Bałtowski Park Jurajski (Bałtów), Państwowe Muzeum im. Przypowskich – zbiory gnomoniczne (Jędrzejów), Muzeum Zabawy i Zabawek (Kielce)
F	dawna walcownia zakładów metalowych (Maleniec), ruiny zakładu i osiedla przemysłowego (Nietulisko Fabryczne), ruiny zakładu wielkopieczowego (Samsonów), Muzeum Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego (Sielpia Wielka), Muzeum Przyrody i Techniki (Starachowice)
WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE	
A	Muzeum Zamoyskich (Kozłówka), Muzeum Lubelskie (Lublin)
B	Muzeum Bolesława Prusa i Muzeum Stefana Żeromskiego (Nałęczów), Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego (Romanów), Muzeum Henryka Sienkiewicza (Wola Okrzejska)
C	Muzeum Sztuki Złotniczej (Kazimierz Dolny)
D	pomnik Bitwy na Porytowym Wzgórzu (Filsy), Muzeum Ruchu Partyzanckiego i pomnik Partyzantów (Rąbłów)
E	pomnik na terenie byłego obozu zagłady (Bełzec), Państwowe Muzeum na Majdanku (Lublin), Muzeum Lubelskie w Lublinie i Oddział Martyrologii „Pod zegarem” (Lublin), pomnik i kopiec na terenie byłego obozu zagłady (Sobibór), Muzeum Martyrologii w Zamościu – Rotunda (Zamość), Muzeum Martyrologii Alianckich Jęńców Wojennych w Żaganii (Żagań)
WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE	
A	Muzeum Warmińskie (Lidzbark Warmiński), Muzeum Warmii i Mazur (Olsztyn)
B	Muzeum Mikołaja Kopernika (Frombork), Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (Pranie)
C	Planetarium Lotów Kosmicznych – seanse astronomiczne (Olsztyn)
D	bunkry kwatery Hitlera (Gierłoż), Twierdza Boyen (Giżycko), pomnik i Muzeum Grunwaldzkie (Grunwald, Sągbarok)
F	pochylnia rolkowa Kanału Elbląskiego (Buczyniec), pochylnia rolkowa „Jelenie” Kanału Elbląskiego (Jelonki), wiadukt kolejowy na rzece Błędziance (Stańczyki).

Źródło: opracowanie własne.

¹⁴ W tabeli przyjęto następujące oznaczenia: A – muzea sztuki i wnętrz, zbiory artystyczne, B – muzea biograficzne, C – muzea specjalistyczne i obiekty unikatowe, D – obiekty historyczno-wojskowe, E – miejsca i muzea martyrologii, F – zabytki działalności gospodarczej i techniki. W nawiasach okrągłych podano miejscowości, w których znajdują się wyszczególnione walory krajoznawcze Polski Wschodniej.

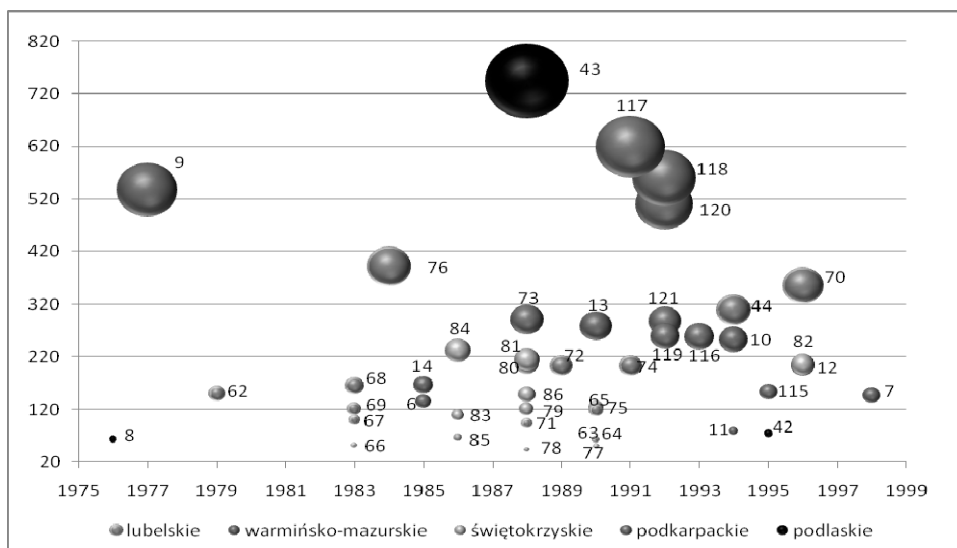

Rys. 1. Parki narodowe i krajobrazowe Polski

Źródło: T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 106.

Analiza rysunku pozwala zaobserwować, że na terenie Polski Wschodniej znajdują się liczne parki krajobrazowe, a są to: 62 – Kazimierski, 63 – Kozłowiecki, 71 – Krasnobrodzki, 75 – Krzeczonowski, 68 – Chełmski, 64 – Nadwieprzański, 44 – Podlaski Przełom Bugu, 76 – Lasy Janowskie, 65 – Pojezierza Łęczyńskiego, 66 – Poleski, 72 – Południoworoztoczański, 70 – Skierbieszowski, 67 – Sobiborski, 69 – Strzelecki, 74 – Szczebrzeszyński, 77 – Wrzeliwiecki, 14 – Brodnicki, 13 – Górzeńsko-Lidzbarski, 9 – Mazurski, 10 – Pojezierza Iławskiego, 7 – Puszczy Rominckiej, 12 – Welski, 6 – Wzniesienie Elbląskie, 11 – Wzgórz Dylewskich, 82 – Chęcińsko-Kielecki, 80 – Cisowsko-Orłowski, 78 – Jeleniowski, 85 – Kozubowski, 84 – Nadnidziański, 86 – Przedborski, 79 – Sieradowicki, 81 – Sucheniowski-Oblegorski, 83 – Szaniecki, 120 – Ciśniańsko-Wetliński, 116 – Czarnozrecko-Strzyżowski, 121 – Dolina Sanu, 118 – Gór Słonnych, 119 – Jaśliski,

115 – Pasma Brzanki, 117 – Pogórza Przemyskiego, 73 – Puszczy Solskiej, 42 – Łomżyński, 43 – Puszczy Knyszyńskiej, 8 – Suwalski. Biorąc jako kryterium powierzchnię i rok założenia, powyższe parki krajobrazowe Polski Wschodniej zostały przedstawione graficznie na rysunku 2.

Rys. 2. Parki krajobrazowe Polski Wschodniej

Źródło: opracowanie własne.

Analizując rysunek 2, można zauważyć, że najstarszym parkiem krajobrazowym jest Suwalski, który powstał w 1976 roku, najmłodszym natomiast jest Park Puszczy Rominckiej założony w 1998 roku. Największą powierzchnię ma Park Puszczy Knyszyńskiej - 744,5 km².

2.3. Muzea w Polsce Wschodniej

W Polsce Wschodniej możemy znaleźć również nieliczne muzea. Na terenie województwa świętokrzyskiego znajduje się Muzeum Starożytnego Hutnictwa Świętokrzyskiego w Nowej Słupi oraz Muzeum Regionalne w Wiślicy. W województwie lubelskim znajduje się Muzeum Lubelskie, które należy do najstarszych i największych muzeów w Polsce. Główna jego siedziba i większość oddziałów to wysokiej klasy zabytki. W stolicy województwa podkarpackiego – Rzeszowie znajduje się Muzeum Okręgowe, powołane w 1935 roku przez grupę pasjonatów, którzy pragnęli ocalić dla przyszłych pokoleń pamiątki z przeszłości. Oddziałem tego muzeum jest również Muzeum Biograficzne Juliana Przybosa, mające swoją siedzibę w Gwoźnicy Górnej. W Polsce Wschodniej znajduje się również Muzeum

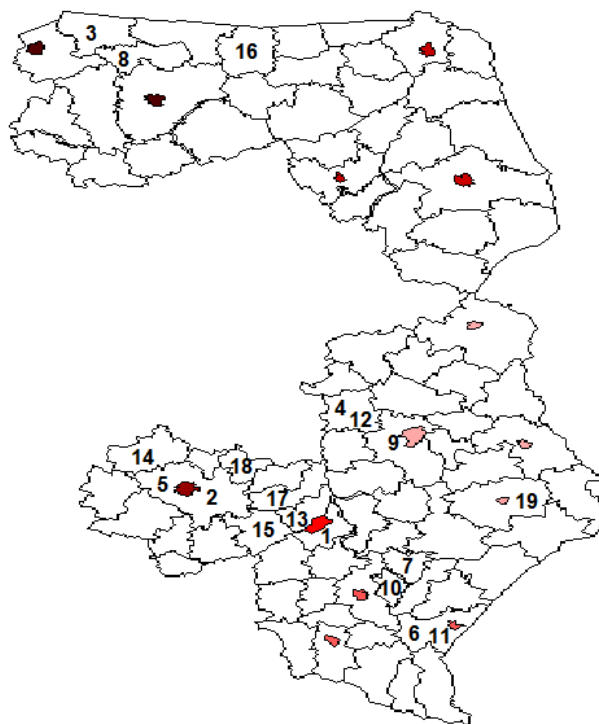
Warmii i Mazur w Olsztynie. Jego siedzibą jest XIV-wieczny zamek gotycki w Rezerwacie Archeologicznym i Muzeum w Krzemionkach (województwo świętokrzyskie). Kompleks prehistorycznych kopalń w Krzemionkach jest jednym z największych tego typu w Europie. W miejscowości Stradów (województwo świętokrzyskie) znajduje się Grodzisko Zamczysko. Leży ono na zakończeniu długiego palczastego cypla morenowego. W miejscowości Szwajcaria w województwie podlaskim znajduje się Rezerwat Archeologiczny oraz Cmentarzysko Jaćwinów. Do krajobrazowych walorów turystycznych zaliczamy również muzea i zbiory przyrodnicze. W Polsce Wschodniej tego typu obiekty występują jedynie w województwach podlaskim i świętokrzyskim. Jednym z nich jest Muzeum Przyrodniczo-Leśne Białowieskiego Parku Narodowego w Białowieży, które jest najstarszym muzeum w polskich parkach narodowych. Prezentowane są w nim najbardziej charakterystyczne dla puszczy zbiorowiska leśne, jak również procesy ekologiczne i zjawiska przyrodnicze. Szczególnie wyeksponowane są procesy ekologiczne charakterystyczne dla Białowieskiego Parku Narodowego. Na terenie województwa podlaskiego można znaleźć jeszcze jedno muzeum zawierające zbiory przyrodnicze – to Muzeum Przyrody w Drozdowie. Podstawowe jego zadania to: badanie przyrody Polski Północno-Wschodniej, a w szczególności Ziemi Łomżyńskiej, gromadzenie i trwała ochrona muzealiów przyrodniczych, a także (z racji usytuowania muzeum w dawnej siedzibie rodziny Lutosławskich) dokumentowanie działalności ziemiaństwa łomżyńskiego, ze szczególnym uwzględnieniem rodziny Lutosławskich¹⁵. W województwie świętokrzyskim natomiast ma swoją siedzibę Muzeum Przyrodnicze Świętokrzyskiego Parku Narodowego¹⁶. Mieści się ono w zabytkowym budynku, będącym częścią kompleksu zabudowań klasztornych dawnego opactwa benedyktynów. Wchodząc na Święty Krzyż od strony wsi Huta Szklana, możemy już z daleka podziwiać okazałą fasadę budynku muzeum.

2.4. Graficzna prezentacja zespołów i obiektów architektury oraz budownictwa Polski Wschodniej

Na rysunku 3 ukazano położenie mniejszych zespołów i obiektów architektury i budownictwa znajdujących się na terenie Polski Wschodniej.

¹⁵ <http://www.mpd.4lomza.pl>, 15.01.2010.

¹⁶ <http://www.swietokrzyskipn.org.pl>, 15.01.2010.

Legenda: 1. Zamek Leszczyńskich, a następnie Lubomirskich; 2. Zamek biskupi, a następnie królewski (ruina), klasztor franciszkanów, kościół parafialny, średniowieczna sieć ulic; 3. Kościół katedralny, Pałac biskupów warmińskich, obwarowania wzgórza katedralnego z wieżami i bramami; 4. Zabytkowy układ urbanistyczny, kamienice św. Krzysztofa i św. Mikołaja, kamienica Celejowska, zamek królewski (ruina); 5. Pałac biskupów krakowskich, kościół katedralny, pałacyk T. Zielińskiego, kościół św. Trójcy, kamienice; 6. Zamek Krasińskich; 7. Zespół klasztorny bernardynów; 8. Zamek biskupów warmińskich, mury obronne z basztami; 9. Zamek królewski z kaplicą św. Trójcy, kolegium jezuitów – katedra, Brama Krakowska, stary ratusz, kamienice; 10. Pałac (zamek) Lubomirskich, a następnie Potockich; 11. Kościół katedralny, zamek królewski, klasztor franciszkanów, kolegium jezuitów, kamienice; 12. Zabudowa miasta przedlokacyjnego, lokacyjnego i przedmieścia opatowskiego, kościół św. Jakuba, kościół katedralny, ratusz, mury miejskie z basztami, zamek królewski; 13. Zabudowa miasta przedlokacyjnego, lokacyjnego i przedmieścia opatowskiego, kościół św. Jakuba, kościół katedralny, ratusz, mury miejskie z basztami, zamek królewski; 14. Zakład przemysłowy i osiedla przyzakładowe; 15. Średniowieczny zespół miejski, mury obronne, zamek królewski, kościół parafialny, synagoga; 16. Klasztor jezuitów z założeniem odpustowym; 17. Zamek Krzyztopór K. Ossolińskich (ruina); 18. Zespół opactwa cystersów; 19. Zabudowa miasta w granicach twierdzy, kościół kolegiacki, ratusz, kamienice, obwarowania bastionowe, synagoga.

Rys. 3. Mniejsze zespoły i obiekty architektury i budownictwa Polski Wschodniej

Źródło: opracowanie własne.

2.5. Obiekty geologiczne w Polsce Wschodniej

Na rysunku 4 przedstawiono obiekty geologiczne na terenie Polski. Analizując poniższy rysunek, możemy zauważyć, że każde z województw Polski Wschodniej posiada swoją specyfikę w tym zakresie. W województwie świętokrzyskim można zwiedzać jaskinie oraz liczne obiekty geologiczne. Jedną ze znajdujących się tu jaskiń jest Jaskinia Skorocicka. Należy ona do największych jaskiń rozwiniętych w gipsach¹⁷. Z uwagi na brak zainteresowania teren zarósł zaroślami, a poza tym stał się wysypiskiem śmieci dla pobliskiej ludności. Gdyby nie ten fakt, jaskinia mogłaby stanowić ciekawą atrakcję turystyczną. Drugą z jaskiń na terenie województwa świętokrzyskiego jest jaskinia Raj w pobliżu Chęciny. To wapienna jaskinia krasowa, położona na terenie rezerwatu przyrody o nazwie Jaskinia Raj. Do ciekawszych obiektów geologicznych na terenie tego województwa należą: rezerwat Góry Wschodnie, rezerwat geologiczny Kadzielnia, rezerwat skalny im. J. Czartoryskiego i Góry Pieprzowe.

Rezerwat Góry Wschodnie¹⁸ to stepowy rezerwat przyrody położony na terenie Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego. Obejmuje on fragment niewielkiego, wysokiego wzniesienia wraz z jego otoczeniem. Wzgórza tworzą grubokrystaliczne gipsy trzeciorzędowe, tzw. „jaskółcze ogony”, odsłaniające się na powierzchni w ścianach skalnych i u jego podnóża. Rezerwat geologiczny Kadzielnia¹⁹ jest jednym z najpiękniejszych miejsc wypoczynkowych w Kielcach. Geologiczne skały osadowe Kadzielni pochodzą z ery paleozoicznej. Na dno wielkiego morza, które wypełniało tereny, na których teraz znajdują się Kielce, opadały przez miliony lat wapienne skorupki organizmów, tworząc gruby osad. W wielu miejscach występują odsłonięte widoczne skamieniałości. Kolejnym obiektem geologicznym na terenie województwa świętokrzyskiego jest rezerwat skalny im. J. Czartoryskiego²⁰. Położony jest on na Wzgórzu Ślichowickim (303 m n.p.m.), obejmuje wąski filar skalny między nieczynnymi kamieniołomami oraz teren otaczający go, który obejmuje wyrobiska po wyeksploatowanym na różnych poziomach kamieniołomie. Filar zbudowany jest z górnodońskich wapieni i łupków marglistych. Są to wapienie wyraźnie uławiczone, średnio- i cienkopłytkowe o zabarwieniu ciemnoszarym. W województwie świętokrzyskim znajdują się również Góry Pieprzowe²¹. To wzgórze, które objęte są ochroną w formie rezerwatu. Teren rezerwatu posiada urozmaiconą rzeźbę z licznymi skarpami, wąwozami, rozcięciami erozyjnymi. Odsłonięcie łupków środkowokambryjskich znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie

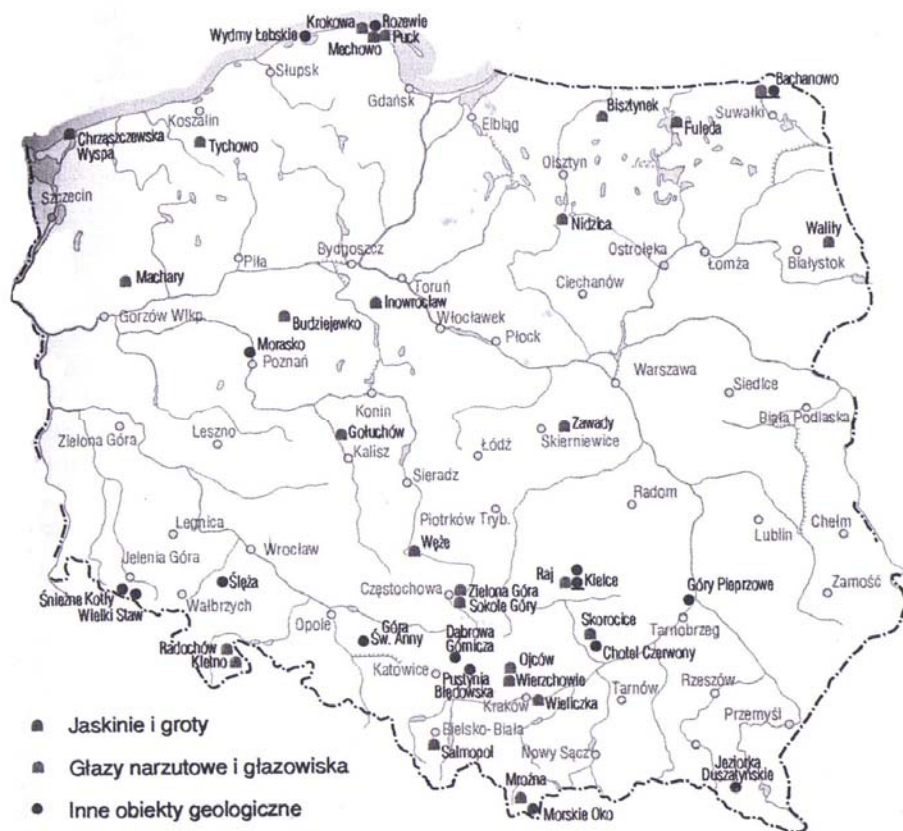
¹⁷ <http://www.sktj.pl>, 15.01.2010.

¹⁸ <http://www.muzeum.wislica.pl>, 15.01.2010.

¹⁹ <http://www.swietokrzyskie.agrowczasy.com>, 15.01.2010.

²⁰ <http://www.e-tour.pl>, 15.01.2010.

²¹ <http://www.sandomierskie.com>, 15.01.2010.

Rys. 4. Jaskinie, groty, głazy narzutowe i głazowiska, oraz inne obiekty geologiczne

Źródło: T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op.cit.*, s. 87.

doliny Wisły, w formie stromych ścian, osuwisk oraz rozpadlin. W miejscach o łagodniejszych stokach występują murawy kserotermiczne i zarośla krzewów z dużą liczbą dzikich róż. W zachodniej części rezerwatu licznie występuje wisienka stepowa, a w starorzeczu Wisły – kotewka, czyli orzech wodny. W województwie warmińsko-mazurskim turysta znajdzie ciekawe głazy narzutowe i głazowiska. Do popularniejszych z nich należą: Diabelski Kamień (w Bisztyнку), głazowisko Fuledzki Róg (w Fuledzie) i Kamień Tatarski (Nidzica). Diabelski Kamień nazywany jest też Wielkim Kamieniem, to okazały fragment kwarcytowej grani skalnej środkowej części Pasma Masłowskiego w Górach Świętokrzyskich, około 3 km na wschód od Masłowa. Głazowisko Fuledzki Róg²² to rezerwat przyrody nieożywionej. Znajduje się w nim około 6000 głazów porośniętych unikalnymi roślinami.

²² <http://www.mazury.info.pl>, 15.01.2010.

Kamień Tatarski to największy na Mazurach głaz narzutowy, pozostawiony przez ustępujący lodowiec. To przeobrażony, różowy granitognejs, który uległ sprasowaniu. Ciekawe głazy znajdziemy również w województwie podlaskim, a wśród nich należy wymienić: głazowisko nad Czarną Hańczą (koło Bachanowa) i głaz w Waliłach. Głazowisko nad Czarną Hańczą²³ to fragment łąki, która ma powierzchnię około 1 ha i pokryta jest głazami, których liczbę ocenia się na 10 000 sztuk. Głazy te zostały naniesione przez lodowiec ze Skandynawii wraz z potężną masą gliny zwałowej i odsłonięte w wyniku jej rozmycia przez wody roztopowe lodowca. Innego rodzaju głaz spotkać może turysta w Waliłach. To największy w tej części Polski głaz narzutowy o obwodzie 19 metrów. W województwie tym znajduje się również najgłębsze jezioro w Polsce – Hańcza. W województwie podkarpackim natomiast zlokalizowane są Jeziora Duszatyńskie.

2.6. Punkty widokowe w Polsce Wschodniej

Na terenie Polski Wschodniej za ciekawą atrakcję turystyczną uznaje się punkty widokowe. Najwięcej znajdziemy w województwie podkarpackim. Za ciekawsze uznaje się dwa szczyty w Bieszczadach - Halicz oraz Jasło (z widokiem na Połoniny i szczyty Bieszczad), Liwocz – górę na Pogórzu Ciężkowickim (widok na Doły Jasielsko-Sanockie i Beskid Niski), oraz Wielką Rawkę (widok na połoniny i szczyty Bieszczad). W województwie podlaskim najbardziej znane są następujące punkty widokowe: Cisowa Góra na Pojezierzu Suwalskim (widok na Pojezierze Suwalskie), Drohiczyn - Góra Zamkowa (widok na Dolinę Bugu), oraz Jesionowa Góra na Pojezierzu Suwalskim (krajobraz Pojezierza Suwalskiego). W miejscowości Chęciny (województwo świętokrzyskie) znajduje się punkt z widokiem na Góry Świętokrzyskie, natomiast w Łysej Górze widok na pasmo Gór Świętokrzyskich. Dużym zainteresowaniem cieszy się również widok na Dolinę Wisły z Kazimierzem Wielkim i Janowcem w miejscowości Kazimierz Dolny.

Scharakteryzowane w artykule walory turystyczne Polski Wschodniej są tylko wybranymi, z uwagi na ograniczone ramy opracowania. Mają one przybliżyć piękno naturalne tego regionu oraz zachęcić do zainteresowania się nim.

Podsumowanie

Polska Wschodnia jest obszarem charakteryzującym się niską konkurencyjnością i innowacyjnością. Właściwe wykorzystanie czynników wewnętrznych tego obszaru daje szansę na wzmocnienie jego pozycji. Za jeden z nich mogą być uznane turystyczne walory krajoznawcze Polski Wschodniej, które zostały przedstawione

²³ <http://www.spk.org.pl>, 15.01.2010.

w artykule. Ich zestawienie może stać się przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i władz lokalnych czy samorządowych.

TOURIST LANDSCAPE VALUES OF EASTERN POLAND

Summary

Tourist landscape values are the factor of attractiveness of the region. They also determine its competitive position. In the article there were presented the chosen tourist landscape values of Eastern Poland taking into consideration its low competitiveness. The values were divided into the following groups: more significant tourist landscape values, landscape parks, museums, architectural buildings, geological buildings, and viewing terraces. The presented issues aim at showing the natural beauty of the region as well as encourage visitors.

Translated by Magdalena Rejman-Zientek